

Menighedsraad? (2)

Taler
Erik Vullum

Dato
28 januar 1887

Sted
Lillehammer

- 1 Det Spørgsmaal, som igjen var sat i forgrunden, var Kirkens og Statens Adskillelse. Det var bleven det store, af hvilket Menighedsraadsloven kun var en begyndende Del. Der kunde ingen Tvil være om, at det store Flertal i Landet afgjort Var imod Statens og Kirkens Adskillelse; kun i et lidet Mindretal fandt
- 5 denne Tanke Tilhængere. Men det var jo intet Argument Imod Sagen selv. Alt maatte begynde hos en enkelt eller enkelte, for derfra at naa de mange og alle. Der var ingen Grund for Hr. Bruun til at stille sig ængstligere, fordi om Adskillesestanken endnu ikke var populær.
- 10 Først af alt maatte det klargjøres paa hvilken Maade skal Adskillelsen fremmes? Stat og Kirke havde gennem alle Aarhundreder, ligefra den første Begyndelse, levet i Indbyrdes Kamp om, hvem der skulde have Magten, saaledes som det næsten var uundgaaeligt, hvor to Magter stod Side om Side. Historien kjendte
- 15 store Aarhundreder, da Kirken kun ved sin aandelige Magt formede Staten efter sig og herskede over den. Vi kjendte, at en tysk Kejser maatte rejse Vinterdag over Alpepasset og staa barbent og halvnøgen bedende om Pavens Tilgivelse, og dog var denne Pave, der behandlede den mægtigste verdslige Herre som en ynkelig Tigger, ikke stærkere ved Magt, end at Romerne kunde jage ham ud af hans egen Kirke og tage ham tilfange. Det var kun som aandelig Magt, Kirken
- 20 øvede sit Herredømme. Det var vist, den sad inde med store jordiske Goder; men det var en fuld sand Slutning, naar en fremragende Historiker havde sagt, at naar Kirken sad inde med en overvejende Del af et Lands Jordegods, saa var det et Vidneebyrd om, hvor rige Velsignelser den havde bragt; thi Menneskene gav ikke noget for intet. Af dens Rigdom maatte man slutte tilbage til dens
- 25 Fortjeneste. Og Kirken havde, adskilt fra Staten, været de forfulgtes Tilflugt, Menneskenes Trøst og den Domstol, til hvilken der appelleredes fra den verdslige Uretfærdighed. Kirken var den højere og større; men saa vendte det sig om igjen. I Træthed og Modløshed gav Kirken sig ind under de verdslige Herskeres Styre. Den kunde ikke længer være selvstændig alene paa sin aandelige

Magt. Staten var bleven den stærkere. Nu kunde Staten fordre, hvad den før havde tigget, og nu var det Kirken, som tag. Det var en Bevægelse, som gik gennem Protestantismen ligesaavel som gennem Katholicismen. Religiøst var Reformationen et Opsving; men den havde intet forud for den gamle
35 Katholicisme, da Kirken søgte verdslig Hjælp igjennem Underkastelse.

Hvad man nu altsaa vilde, var en Forandring i dette Kirkens selvforskyldte Nedværdigelsesforhold, og hvorledes skulde de saa skilles de to? Var der nogen anden Udvej end Frivillighedens, saaledes, at hvor der var Kirke og Menighed,
40 samlede den sig, grænsede sig, for saaledes at leve Side om Side med Staten uden at krænkes af denne og uden at gribe ind i den, saa de troende frit og selvstændigt kunde ordne alt Samfund efter sin Læres Lov som en aandelig Magt. Forsvarerne for Menighedsraad paastod noget andet. De sagde, at Menighedsraadet skulde være Spiren til det store Adskillellesværk.

Men hvorledes skulde dette ske? Der var i alt, hvad der havde været forhandlet og talt, ikke fremkommet et eneste, hvoraf man kunde se eller forstaa, at Menighedsraad indebar de Muligheder i sig. Man kunde haabe det, tro det, saaledes som Hr. Bruun gjorde; men paa noget saa uklart kunde man ikke bygge
50 en Lov. Den, som vil frem til et Maal, maatte ogsaa kjende Vejen, vide, om den førte frem, før han tog det første Skridt. Men her stod Paastand mod Paastand. Til en Side sagdes det, at saavel Tilhængere af som Modstandere mod Menighedsraadet, at det netop vilde være en Støtte mere for at opretholde Statskirkens Organisation, og paa den anden Side skulde det samme
55 Menighedsraad opløse. Tal. vilde ikke kunne paatage sig den Opgave at være Opmand mellem de to stridende Parter og afgjøre, hvem der havde Ret; men det forekom ham, at der kunde leveres bindende Bevis for, at Menighedsraadet, saaledes som det hos os var foreslaaet, og saaledes, som det forsvartes af alle dets Forsvarere, ikke kunde komme til andet end at blive en ny Statskirkestøtte.

Af dem, der fra Menighedsraad vilde naa Statskirkens Opløsning, var, som sagt, ingen Anvisning givet. Men naar Opløsningen skulde ske gennem en selvstændig Organisation af Kirken, saa var der dog ingen anden Udvej, end at der fra Menighedsraad som Begyndelse udformede sig en stedse mere
65 omfattende Organisation, til den tilslut omfattede hele Kirken, Og da kunde der igjen neppe paavises nogen anden Udviklingsmaade, end at der, ligesom Menighedsraad var dannet i Heredsstyrelsens Billede, vilde den næste Institution blive Stiftsmøde, som vi nu havde Amtsformandskaber, og den

70 tredje Kirkeraad eller Kirkestorthing, som vi nu havde det norske Storthing, og
saa et udøvende Kirkestyre fremgaaet af dette Kirkestorthing igjen. Havde
nogen af Lovforslagets Forsvarere en anden Tanke, vilde det være glædeligt at
faa det frem. Her maatte et af to ske. Enten søndrede Menighedsraad
Menighederne saaledes, at hver blev staaende i Kraft af
75 Menighedsraadsordningen uafhængig og isoleret; men da blev der ingen
Kirkeorganisation. Eller Menighedsraad krævede som sin nødvendige
Fortsættelse en højere Organisation over sig - og dette sidste var det
uundgaaelige. Thi her var et Spørgsmaal, som strax gjorde sig gjældende, og Tal.
vilde henvende sig til Hr. Bruun. Vilde Hr. Bruun være med paa at ophæve
80 Bispeembedet? For det første ordentlige Storthing var der vistnok fremkommet
et i yderste Grad verdsligt Forslag, der gik udpaa Bispeembedets Afskaffelse. Det
faldt magtesløst hen, og der var vist heller ikke mange, som vilde berøve den
norske Kirke dens episkopale Præg og derigjennem Forbund med den almene
Kirke. Men skulde Bispeembedet opretholdes som en Samling Menigheders
85 højere Enhed, saa krævede dette netop en Overinstitution som Stiftsmøde, og da
var vi uundgaaeligt paa Vejen til den Kirkeordning, som ovenfor var nævnt,
med Kirkerepræsentation tilsvarende den kommunale og statsborgerlige.

Og her frembød sig saa en selvsagt Sammenligning. Det var, hvis Taleren
90 huskede ret, i Høsten 1884 det kirkelige Stiftsmøde holdtes i Kristiania, hvor
Planen udkastedes til en hel ny Kirkeordning. Det var en af de ejendommeligste
Forhandlinger, de sidste Aartier har kunnet vise her hjemme. Der var samlet
megen Kløgt og megen Veltalenhed, og Forhandlingerne frembød en sjelden
Interesse saavel ved det sindrige og karakteristiske i det Forslag, som udkastedes,
95 som ved det samme Forslags fuldstændige Hjælpeløshed. Der var Skarphed og
Kløgt. Paa Folkemøder havde der været talt mangt og vrøvlet meget; men aldrig
havde der endnu fra et Folkemøde udgaaet noget saa umodent, i sit Forhold til
Virkeligheden forvirret som, hvad Stiftsmødet i 1884 stillede som Program. Det
var ingen Fornærmelse mod de mange gode Hoveder. De var bundet i en
100 Fordom, og derfor maatte de gribe saa helt fejl. Historien kjendte en stor
Astronom, der regnede rigtig Formel efter Formel, men dog ikke fik dem til at
stemme med Stjernernes Bevægelse saalænge han var hildet i den Overtro, at
Himmellegemernes Bevægelsesbane maatte være Cirkelens, da Cirkelen var den
mest fuldendte Form. Og det gik Stiftsmødet i Kristiania ligedan. Det havde sin
105 Kirkestatsraad, sit Menighedsraad, op af Menighedsraadet steg Stiftsmødet, af
Stiftsmødet Kirkemødet igjen, akkurat paa samme Maade, som
Menighedsraadet maatte komme til at udvikle sig. Og hvad vilde saa Stiftsmødet

med denne Ordning? Organisere Statskirken, bevare alle Statskirkens Fordele,
110 tilvende sig sin Del af Statens Magt, for saa med kirkelig Autoritet at bruge den
overfor Statens Borgere. Statskirken var deres Ideal, lige fuldendt som
Cirkelbøjningen. Men derfor faldt ogsaa Forslaget magtesløst ned som en
Umulighed.

115 Der var ingen Tvil om, at et sligt Forslag gennemført vilde saa at sige have
stensat Statskirken i ydre Magt og Vælde. Men hvad Forskjel gjorde det saa, om
man begyndte ovenfra med en Kirkestatsraad og endte i et Menighedsraad eller
man begyndte nedenfra i Menighedsraad og endte i en Kirkestatsraad? Alle
Leddene blev de samme og vilde virke paa samme Vis. Kun havde de
120 højkirkelige tænkt klarere og talt mere uforbeholdent, naar de klart saa og klart
sagde, at det var en Statskirkeorganisation, man vilde have frem, saaledes som
det hedte i det Udkast, som forelagdes i det frivillige kirkelige Landsmøde Aaret
efter: "Norges Statskirke skal have en særlig Repræsentation, bestaaende af

125 1) Menighedsraad i hver Sognemenighed,

2) Stiftsmøde for hvert af Rigets Stifter,

3) Kirkemøde for den hele Kirke.

130

Vilde man ikke lade den episkopale Ordning falde og derved lade Kirken som
organiseret Embed falde, saa maatte Menighedsraadet, grundlagt paa
Statskirkens Grund og under dens Beskyttelse, udvikle sig til en tilsvarende
Statskirkeorganisation.

135

Det nyttede her ikke at indvende, at der var en Forskjel paa de højkirkelige og
lavkirkelige Bestræbelser. Sandt nok, den ene var mere demokratisk, den anden
mere aristokratisk, men deraf drog man ingen Slutning. Det var Hs.

Højærværdighed Biskop Grimelund, som indledede i 1884, da den frie
140 højkirkelige Statskirkebygning skulde opkonstrueres. Ingen vilde kunne læse
hans Foredrag uden baade at lære og glædes. Han skildrede, hvorledes Kirken
var i et Afhængighedsforhold, men havde Krav paa Selvstændighed. Hvorledes
naa den? Huskede Tal. ikke fejl, udtalte han sig omtrent slig, at naar vi saa os
omkring i Samtiden, saa mødte vi en Magt, der overalt gjorde sig gjældende: -
145 det repræsentative System, og det var det, Kirken skulde tage i sin Haand for
gjennem det at blive selvstændig. Det var et Laan, Kirken gjorde fra Staten, en

Flugt efter en af Tidsmagternes Hjælp, - henimod Kirken i Statens Billed.

150 Men hvad var Menighedsraadet andet end en Anvendelse af det repræsentative System med alle dette Systems Følger? Lad saa Højkirken være mere aristokratisk! Det repræsentative System demokratiserede. Man kunde grundlægge Kirkestyret temmelig konservativt, ved Udviklingens Magt vilde den Indfyldelse gjøre sig gjældende og blive herskende, hvori de lavkirkelige nu
155 sagte sin Ære og Forret. Det blev kun et Tidsspørgsmaal, som intet kunde tælle i den Kirke, som kaldte sig evig. Det væsentlige var, at Menighedsraadslov og den højkirkelige Statskirkeordning maatte komme til at falde sammen i alle de afgjørende Led, ligesom de begge byggede paa Statskirkens Grundvold og tog Staten til sit Mønster. - I den Grad var det langt fra, at Menighedsraadet indebar
160 nogen Spire i sig til at skille Kirke fra Stat.

Overfor denne, som det forekom Tal. uopløselige Lighed mellem den Udvikling, Menighedsraadet maatte føre til, og de højkirkelige Statskirkeprojekter, laa Bevisbyrden for, at Menighedsraadet skulde føre den
165 helt modsatte Vej, hos dettes Forsvarere. Men saalangt fra at have faaet det ringeste Anvisning i denne Retning pegede alt, hvad der fra Lovens Forsvarere var kommen frem, i den stik modsatte. Hvad man foreslog, var en end yderligere Sammenblanding mellem Kirke og Stat, en ny og inderligere Formsaling. Det maatte dog være uimodsigeligt klart, at skulde Statens og Kirkens Adskillelse
170 rinde af Menighedsraad som den naturlige Følge, saa maatte Menighedsraadet grundlægges paa Kirkene og Menighedens Grund. Da maatte den som Stemmeretsbetingelse netop søge det, der som Menighedskirke adskilte dens Lemmer fra den almindelige Statsborger. Stemmeretsreglerne var her Grundlaget og det afgjørende, og det var netop disse Regler, selve Grundlaget
175 altsaa, hvorom der herskede ikke alene mest Uenighed, men ogsaa størst Ligegyldighed. Dette var nu det tredje Møde, hvori denne Sag forhandlede; men endnu havde ingen nævnt Nadverdbetingelsen som selvgiven Betingelse for at regnes som Medlem af Menighed og Kirke. Man var gaaet tilbage fra denne som for noget afskrækkende. Man sagde, man vilde Menighedens
180 Adskillelse, Udrensning at Kommunen. Og saa vilde man tage Stemmeretsregler, som mere end nu vilde bidrage til at gjøre Kirke og Stat til et og det samme, grundfæste med andre Ord Statskirken i Folkets Overbevisning. Det viste sig i de Grunde, som anførtes. Man vilde blive Statskirken kvit, og saa sagde man, at da det nu alligevel var Statskirken, man stod i, havde man ikke Ret
185 til at gaa til de rene kirkelige Regler, man maatte give de borgerlige Overvægten.

Selvmodsigelsen er næsten utrolig.

I Statskirken var der to Ting blandet om hverandre, Kirke og Stat. Men saa
190 maatte det dog være selvindlysende, at stillede jeg mig det som Maal at faa
Kirken redet ud, maatte jeg begynde med at lægge Tyngdepunktet i den Kirke,
som skulde udskilles. Det maatte være min første Opgave at gjøre dens Væsen
klart, saa den traadte frem i adelig Uforenlighed med Staten. Men saa gjorde
disse, som vilde dette, det stik modsatte. De borgerliggjorde Kirken og
195 Menigheden end yderligere. De søgte at gjøre det hele saa ubetydeligt, saa
borgerlig smageligt istedetfor - med Ildskrift at skrive Kirkens Navn. Det var
Statskirkens Halvhed, som gik igjen i alt dette. I den faldt de højkirkelige og
lavkirkelige sammen, saa hvad der kunde være af Forskjel mellem dem blev bare
forsvingende. Der var noget halvkatholsk i det højkirkelige Organisationsforsøg.
200 Det vilde Selvstændighed uden at turde Løsrivelse. Det vilde Kirkemagt, men
tage sin Magt i Forlenging af Staten. Det Forsvar, Hr. Bruun havde givet
Menighedsraad, var halv højkirkeligt og halv lavkirkeligt. Det var den rette
Gjengivelse af hans Udtryk, naar der sagdes, at han paa engang vilde give
Menigheden Indflydelse over Præsterne, maa samtidig for Præsterne bevare den
205 gejstlige Selvstændighed. Det var igjen det samme uforligelige, det samme halve,
det samme at ville, men ikke turde, at drømme om et stort Maal og saa end ikke i
den første Begyndelse turde stille sig paa Kirkens Grund, men staa glidende og
vaklende paa Statskirkens.

210 Og som et tredje kom en anden Side ved Stemmeretsreglerne, som endnu ikke
havde været omtalt. Man turde ikke velge mellem Kirke og Stat. Men selve
Arten af de Stemmeretsregler, som var bragte i Forslag viste, hvorledes
Menighedsraad ikke kunde være nogen Begyndelse til kirkelig Selvstændighed. I
vor borgerlige Lov hed det dog, at stemmeberettiget var den, som var noget
215 bestemt, som ejede Jord, som tjente noget bestemt og skattede af det. Det var
positive Betingelser. Men skulde Kirken da være noget saa ringere, mere
uselvstændigt og væsensløst, at der ikke for den skulde være positive Regler
selvgivne, saaledes at man sagde: Kirkelig stemmeberettiget er den, der i Kirken
og Menigheden opfylder det tilsvarende til, hva der forlanges af Vederhæftighed
220 i Staten? Nej! her gik man den modsatte Vej. Kirkelig stemmeberettiget skulde
den være, som ikke havde gjort det og ikke havde gjort det. Der rejstes ingen
selvsagt Fordring ud fra en kirkelig Forudsætning, nej, man stod midt oppe i
Staten og skjød fra sig og udviste, hvad man syntes anstændigvis, man ikke
kunde tage med. Og det vilde præge Menighedsraadet. Men her kom ogsaa de

hevnende Følger. Der maatte, om ikke Forfølgelse, saa dog Spioneri til for at faa Vælgerne samlet. Selv vilde det ifølge dette sit Udspring blive en Politimyndighed, en Forsnevring inden Staten, ingen Udrensning af Menigheden. Og som Følge af dette sit Udspring vilde det heller ikke være
230 baaret af nogen højere Tanke. Som det hidtil var foreslaaet, var det et sørgeligt Statskirkekompromis. Havde det, hvad det efter det hidtil foreslaaede ikke kunde have, ejet Muligheden i sig til at skille og dele mellem Kirke og Stat, da havde det dog havt en stor Opgave, et Arbejde foran sig, som vilde aelet det i Arbejde. Men et Blandingsraps som det, man nu vilde, kunde ikke blive andet
235 end Uvidenhedens, Intolerancens, Sneverhedens, Statsfornægtelsens og den kirkelige Forfølgelses Hjemsted. Menighedsraad vilde blive et Redskab for alle Statskirkens Misbrug. Det roste sig af ikke at ville have Kirketugt; men saa stræbte det eftar at øve kirkelig Tugt mod Statens Borgere. Det viste sig saa tydelig i Lovens Bestemmelse om denne "Forargelse i Liv eller Lære." Deri var
240 Vejen aabnet for smaalig og ondskafuld Undersøgelse, for Stempling og Forkjætring. Den var den slettest tænkelige Form for en kirkelig Lov, et Ophav til Trakasserier i det enkelte og derfor i saa sørgelig god Overensstemmelse med hele dette Forslag, som ikke var andet end et politisk Trakasserium.

245 (I et Tilsvaer i Eftermiddagsmødet ytrede Vullum efter at have fastholdt ikke at have faaet fyldestgjørende Svaer paa sine Spørgsmaal om Menighedsraadet statskirkeopløsende Evne:)

Det var sagt, at den politiske Side af Sagen havde lidet at betyde. Tal. havde
250 Agtelse for dem, der kunde se bort fra de politiske Hensyn og tale sin Sag i Tide og i Utide. De Folk kunde være brydsomme, men de var nyttige. Det var derfor i en Henseende ikke nogen Fejl, at Bruun og hans Venner drog Sagen frem til Diskussjon. Men med en Regjering var det anderledes; den skulde handle i ret Tid. Regjeringen var de modnede Tankers Mænd. Den skulde gennemføre de
255 Tanker, som var modnede dertil. Den forhandlede ikke med Nationalforsamlingen om uklare Ting. Den havde Forpligtelser til at søge fremmet, hvad der havde Mulighed eller Sikkerhed for at kunne gennemføres. Det passede ikke for en Regjering at frembringe umodne Projekter, men at optage de klarnede Tanker og bringe dem til Virkeliggjørelse. Det var ganske
260 rigtig saa, at Johan Sverdrup var i fuld Overensstemmelse med sig selv, naar han stemte for dette Reformforslag; derfor kunde han ogsaa med fuld Ret sige, som paa Lillehammer, at han vilde stemme for det, om det skulde være hans sidste Votering. Men Chefen for det norske Ministerium havde en Forpligtelse til ikke

265 bare at følge sin egen Lyst. Han havde en Forpligtelse til at vælge det rette
Øjeblik. Og nu var ikke Øjeblikket gunstigt, Tal. havde derfor ogsaa den Tro
paa det nuværende Ministerium, at det ikke vilde forsøge paa at tvinge igjennem
et Forslag, der som dette var saa lidet forberedt hos Folket.

270

Kilde

Menighedsraad. To Taler af Erik Vullum. Kristiania 1887

Emner

Folkemøde, Menighetsråd

275

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/menighedsraad-2>

280

285

290

295

300